Srednja škola Krapina Šetalište hrvatskog narodnog preporoda 6 49000 Krapina, Hrvatska

Web aplikacija za izradu, rješavanje i statistiku ispita i obrazaca

Elaborat završnog rada

Zanimanje: tehničar za računalstvo

Predmet: Napredno i objektno programiranje

Mentor: Stjepan Šalković, mag. inf. univ. spec. oec.

Učenik: Ivan Dolovčak, 4.AT

Sadržaj

1.	Uvo	d	4
	1.1.	Problematika	4
	1.2.	Tema	4
2.	Prog	gramski alati	5
	2.1.	Uređivači izvornog koda	5
	2.2.	Kontrola izvornog koda	6
	2.3.	Terminal	6
	2.4.	Web stack	6
	2.5.	Web preglednici	7
	2.6.	Ostalo	7
3.	Prog	gramski i ostali jezici	8
	3.1.	Front-end	8
	3.2.	Back-end	9
	3.3.	Ostalo	9
4.	Arhi	itektura baze podataka 1	0
	4.1.	Dizajn baze podataka	0
		4.1.1. Tipovi podataka	0
		4.1.2. Entitet <i>User</i>	1
		4.1.3. Entitet <i>Document</i>	1
	4.2.	<i>SQL</i> skripta baze podataka	1
		4.2.1. Izrada MariaDB korisnika i baze podataka	1
		4.2.2. Izrada i povezivanje tablica	2
5.	Izve	edba aplikacije 1	3
	5.1.	PHP konfiguracija	3
	5.2.	Recikliranje koda	3
		5.2.1. <i>Util</i> klasa	3
		5.2.2. <i>DB</i> klasa	4
		5.2.3. Jezik aplikacije	5
		5.2.4. Osnovna struktura stranice	6
	5.3.	Korisničke postavke (front-end)	7
	5.4.	Korisničke postavke (back-end)	8
		5.4.1. <i>Preferences</i> klasa	8
	5.5.	Registracija korisnika (<i>front-end</i>)	9

		5.5.1. F	Prikaz obrasca za registraciju	19
		5.5.2. H	HTML/PHP struktura obrasca registracije	20
		5.5.3. J	S kod za validaciju	21
	5.6.	Registra	acija korisnika (<i>back-end</i>)	22
		5.6.1.	Obrada obrasca za registraciju	22
		5.6.2.	Spremanje korisnika u bazu podataka	24
	5.7.	Prijava	korisnika	25
	5.8.	Profil ko	orisnika	26
	5.9.	Početna	a stranica (<i>front-end</i>)	27
		5.9.1. F	Popis dokumenata	27
6.	Zakl	jučak		29
Ро	pis s	lika		30
Ро	pis iz	vornih	kodova	31
Lit	erat	ura		32

1. Uvod

1.1. Problematika

Ispiti i obrasci su svakodnevnica obrazovnog i poslovnog okruženja. Napretkom tehnologije i digitalizacijom pojavila se ideja za automatiziranjem procesa izrade profesionalnih obrazaca i ispita. Tako su nastale prve (web) aplikacije za izradu, ali i obradu takvih dokumenata. Takve aplikacije su bile inspiracija za temu ovog završnog rada.

1.2. Tema

Tema završnog rada je web aplikacija za izradu, rješavanje i statistiku ispita i obrazaca. Nadalje u tekstu riječ *dokument* se odnosi na obrase i na ispite. Aplikacijom je moguće izraditi dokumente s određenim postavkama: tip dokumenta (obrazac ili ispit), rok predaje, broj dozvoljenih pokušaja predaje i vidljivost dokumenta (javni, privatni ili skriveni). Nakon izrade dokumenta moguće je i mijenjati te postavke. Također je moguće i obrisati dokumente.

Aplikacija pruža različite prikaze popisa dokumenata. Moguće je vidjeti vlastite dokumente, ali i pretražiti tuđe, te ih i rješiti (predati).

Da bi krajnji korisnik/ca aplikacije mogao/la pristupiti svim mogućnostima aplikacije, potrebno se registrirati i prijaviti u aplikaciju. Korisnik/ca nakon prijave može mijenjati detalje svog profila (ime, prezime, korisničko ime i email adresa) te izbrisati svoj profil.

Također, korisnik/ca može mijenjati izgled aplikacije i bez da je prijavljen/a u aplikaciju. Moguće je odabrati jezik aplikacije (hrvatski ili engleski), temu (svijetla ili tamna) i proizvoljnu boju isticanja (engl. *accent color*).

2. Programski alati

2.1. Uređivači izvornog koda

VSCodium

VSCodium je program uređivač izvornog koda koji je razvio Microsoft 2015. g. Vrlo je popularan, funkcionalan i prilagodljiv. Podržava otklanjanje grešaka, ugrađenu git kontrolu, isticanje sintakse i automatsko dovršavanje koda. VSCodium je inačica programa VSCode iz koje je uklonjeno telemetrijsko prikupljanje korisničkih podataka. Izvorni kod programa je besplatan i otvoren.

Slika 1: *VSCodium uređivač koda s otvorenim projektom.*

VSCodium sam koristio kao glavni uređivač teksta za cijeli projekt. Omogučio mi je brzo, organizirano i funkcionalno digitalno radno okruženje.

vim

vim je program uređivač izvornog koda nastao 1991. g. Za razliku od *VSCo-diuma* koji ima grafičko korisničko sučelje (GUI), *vim* ima isključivo tekstualno korisničko sučelje (TUI).

vim sam koristio isključivo za uređivanje pojedinačnih datoteka izvan projekta i malih konfiguracijskih datoteka (npr. Apache konfiguracija).

2.2. Kontrola izvornog koda

git je program za upravljanje izvornim kodom nastao 2005. g. Njegov kreator Linus Torvalds je ujedno i voditelj razvoja Linux operativnog sustava.

Pomoću *gita* sam spremao i bilježio napredak svog projekta. Također sam objavio izvorni kod svoje aplikacije na web sjedištu *GitHubu*, koji nudi uslugu tzv. *hostinga* izvornog koda, što je ujedno služilo za čuvanje sigurnosne kopije.

2.3. Terminal

kitty je napredni Linux emulator terminala (konzola). Koristio sam ga za uklanjanje grešaka, praćenje izlaznih informacija *Apache* servera, upravljanje bazom podataka slanjem naredba, za *git* naredbe i općenito za upravljanje datotekama u projektu.

Slika 2: *kitty terminal s više otvorenih kartica i panela.*

2.4. Web stack

Aplikacija je razvijana na klasičnom *LAMP* web stogu programske podrške (engl. *web stack*) - Linux, Apache, MariaDB i PHP. Apache je popularan HTTP web server. MariaDB je popularan DBMS (engl. *Database Management System*).

2.5. Web preglednici

Aplikacija je testirana na dvoje
najpopularnijih web preglednika: Google Chrome i Mozilla Firefox. Potrebno je testirati na više preglednika radi konzistencije izgleda sučelja jer svaki preglednik ima malo drugačiju implementaciju HTML, CSS i JS
standarda.

Aplikacija je testirana na dvoje

Nedovoje

O Debugger N Network >>

O Search HTML

<IDDCTYPE html>
<html class="loght-theme gsywtvl idc0_350" lang="hr"> (went)

Neado moc/header>
Nodovoje jez

Nedovoje jez

Nedovoje jez

Nedovoje jez

Notionali class="logn-form" action="/app/forms/log_in.php" meti

Nodovoje jez

Notionali class="logn-form" action="/app/forms/log_in.php" meti

Nodovoje jez

Notionali class="logn-forms/log_in.php" meti

Nodovoje jez

Notionali class="logn-forms/log_in.php" meti

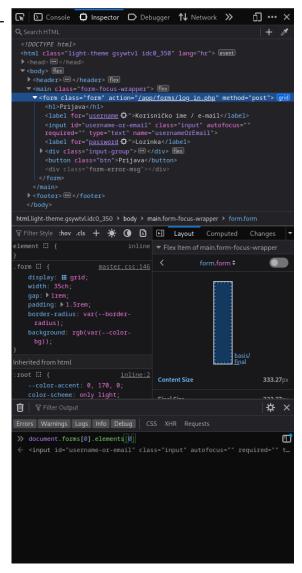
Nodovoje jez

Nodo

Važno je spomenuti i integrirane alate za web programere koje nude oba web preglednika: inspektor (engl. *inspector*), konzola (engl. *console*), spremište (engl. *storage*) itd.

2.6. Ostalo

- JSON linter/validator/minifier: https://jsonlint.com/
- regular expressions 101: https://regex101.com/
- phpMyAdmin: https://www.phpmyadmin.net/
- Fontovi: https://fonts.google.com/
- Ikonice: https://icons.getbootstrap.com/

Slika 3: Alati za web programere, preglednik Mozilla Firefox.

3. Programski i ostali jezici

3.1. Front-end

Pod *front-end* dio aplikacije spadaju sve stranice web aplikacije koje su vidljivi krajnjem korisniku/ci. Preko njih korisnik/ca upravlja i prosljeđuje podatke aplikaciji.

HTML

HTML (engl. *HyperText Markup Language*) je označni jezik za definiranje osnovne strukture i sadržaja web dokumenata. Koristim aktualnu inačicu i standard *HTML5*.

CSS

CSS (engl. Cascading Style Sheets) je jezik za oblikovanje i stiliziranje HTML dokumenata. Omogućava definiranje položaja elemenata, boje, fonta, efekata i sl. Koristim aktualnu inačicu i standard CSS3.

JavaScript

JavaScript (skraćeno JS) je programski jezik za interakciju s korisnikom, razmjenu podataka i kreiranje dinamične, funkcionalne web stranice. Jezik je visoke razine, dinamički pisan, OO (objektno orijentiran) i interpretiran. Valja spomenuti i DOM (engl. Document Object Model) pomoću kojeg je moguće dinamički manipulirati HTML-om i CSS-om dokumenta.

Slika 4: Front-end jezici.

3.2. Back-end

SQL (MariaDB)

SQL (engl. *Structured Query Language*) je deklarativni jezik koji služi za postavljanje upita (engl. *query*) DBMS-u (bazi podataka). Upitima je moguće kreirati (engl. *create*), čitati (engl. *read*), ažurirati (engl. *update*) i brisati (engl. *delete*) podatke - tzv. CRUD operacije.

PHP

PHP je skriptni programski jezik koji se izvršava isključivo na poslužitelju. Jezik je visoke razine, dinamički pisan, OO (objektno orijentiran) i interpretiran. Služi za komuniciranje aplikacije s bazom podataka. Nakon izvršavanja na serveru, sav HTML izlaz PHP skripte šalje se klijentskom računalu i korisnik vidi gotovu stranicu.

Slika 5: Back-end programski jezici i programska podrška.

3.3. Ostalo

JSON

JSON (JavaScript Object Notation) je tekstualni format za spremanje podataka. JSON zapisi razumljivi su i čovjeku i računalu (programu).

LaTeX

PDF dokument elaborata napravljen je pomoću označnog jezika *LaTeX* i prevoditelja (engl. *compiler*) *latexmk*. Iz izvornog *LaTeX* koda prevoditelj generira profesionalno formatirani i stilizirani PDF dokument.

4. Arhitektura baze podataka

4.1. Dizajn baze podataka

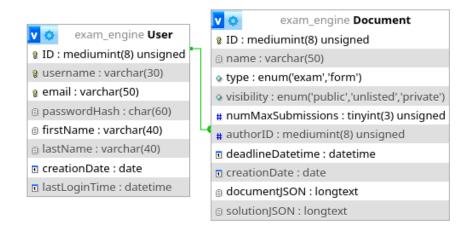
Baza podataka sastoji se od 2 tablice: *User* – korisnici i *Document* – dokumenti. Veza je 1:M (1 naprema više).

Svaki zapis entiteta jedinstven je po svojem primarnom ključu (engl. *primary key*, oznaka *PK*). PK je broj koji se inkrementira za svaki novi zapis tog entiteta.

Tablice se vezuju pomoću tzv. stranih ključeva (engl. *foreign key*, oznaka *FK*). *FK* pokazuje na odgovarajući *PK* u nekoj drugoj tablici, i tipovi podataka im moraju biti identični.

Većina atributa imaju i *not null constraint*, što znači da vrijednosti tog atributa svakog zapisa u tablici treba biti poznat (definiran).

Baza podataka je projektirana u skladu s prve 3 normalne forme (1NF, 2NF, 3NF).

Slika 6: Dijagram baze podataka prikazan u phpMyAdminu.

4.1.1. Tipovi podataka

Važno je kvalitetno odabrati tipove podatka atributa u tablicama tako da se uštedi na memoriji, ali ujedno osigura i buduća prilagodba i proširivost funkcionalnosti baze.

Primjer toga je način korištenja char i varchar tipova podataka. Brojevi u zagradi (npr. *varchar(40)*) označavaju najveći broj znakova u tom atributu. Također su korišteni i unsigned mediumint primarni ključevi da se dodatno uštedi na pohrani.

4.1.2. Entitet User

Ova tablica služi za pohranu podataka o svakom registriranom korisniku. Čuvaju se: korisničko ime, e-mail, ime, prezime, datum registracije i datum i vrijeme zadnje prijave. Također postoji i atribut *passwordHash*, koji sprema lozinku korisničkog računa, čime se ostvaruje autentikacija i autorizacija korisničkih podataka.

Valja napomenuti da se prije pohrane u bazu sve lozinke procesiraju kroz jednosmjerni algoritam za tzv. *hashiranje*, tj. kriptira se, što služi kao osnovna mjera zaštite korisničkih lozinka.

4.1.3. Entitet Document

Ova tablica služi za pohranu podataka o dokumentima, tj. ispitima i obrascima. Čuvaju se: naziv dokumenta, tip, vidljivost, broj dozvoljenih pokušaja (predaja), autor dokumenta (FK), datum i vrijeme roka predaje i datum izrade.

Atribut *documentJSON* je tipa *JSON* i služi za pohranu pitanja i sadržaja od kojih se sastoji svaki dokument.

Atribut *solutionJSON* pohranjuje samo rješenja dokumenta (ako je taj dokument tipa ispit). Kako bi aplikacija bila povjerljiva, iz sigurnosnih razloga, rješenja dokumenta (odgovori) su odvojena od samih pitanja.

4.2. SQL skripta baze podataka

4.2.1. Izrada MariaDB korisnika i baze podataka

```
-- Datoteka: sql/01_setup.sql

-- Napomena: korisničko ime, ime baze i lozinka su drugačiji na produkcijskom serveru. Ovo je samo primjer.

create user 'exam_engine_admin'@'localhost' identified by 'admin';

create database 'exam_engine';

-- Davanje "exam_engine_admin" korisniku svih prava (potpuna kontrola nad bazom):

grant all privileges on 'exam_engine'.* to 'exam_engine_admin'@' localhost';
```

Izvorni kod 1: *SQL – Izrada MariaDB korisnika i baze podataka.*

4.2.2. Izrada i povezivanje tablica

```
-- Datoteka: sql/02_schema.sql
create table 'User' (
     'ID'
                               mediumint unsigned not null auto_increment,
     'username'
                               varchar(30) not null,
     'email'
                               varchar(50) not null,
    -- PHP password hash() koristi algoritam PASSWORD BCRYPT koji
   uvijek vraća hash duljine 60 znakova:
     pāsswordHash'
                               char(60) not null,
     'firstName'
                               varchar(40) not null,
    'lastName'
                               varchar(40) not null,
                               date not null default utc_date(),
     'creationDate'
    'lastLoginTime'
                               datetime not null default utc_timestamp(),
    primary key ('ID'),
constraint 'UK_username'
                                     unique key ('username'),
unique key ('email')
    constraint 'UK_email'
);
create table 'Document' (
     'ID'
                              mediumint unsigned not null auto increment,
     'name'
                              varchar(50) not null,
                              enum("exam", "form") not null,
enum("public", "unlisted", "private")
not null default "private",
     'type'
     'visibility'
     'numMaxSubmissions'
                              tinyint unsigned,
     'authorID'
                              mediumint unsigned not null,
     'deadlineDatetime'
                              datetime,
     'creationDate'
                              date not null default utc_date(),
     'documentJSON'
                              json,
     'solutionJSON'
                              json,
    primary key ('ID'),
constraint 'FK_author'
         foreign key ('authorID') references 'User'('ID')
         on delete cascade
);
```

Izvorni kod 2: *SQL – Izrada i povezivanje tablica.*

5. Izvedba aplikacije

5.1. PHP konfiguracija

Ova PHP skripta se obavezno *includea* na vrhu svake druge PHP skripte. Sadrži neke osnovne PHP postavke.

```
<?php
# Datoteka: htdocs/app/config.php
declare(strict_types=1);
# Sintaksne greške u kodu se prikazuju samo u razvojnom okruženju, tj. ako je definirana Apache varijabla DEVELOPMENT.
if (isset($_SERVER["DEVELOPMENT"])) {
    error_reporting(E_ALL);
    ini_set("display_errors", true);
ini_set("display_startup_errors")
                                          true);
    mysqli_report(MYSQLI_REPORT_ERROR | MYSQLI_REPORT_STRICT);
# U back-endu su svi datumi i vremena spremljeni u UTC vremenskoj zoni
date_default_timezone_set("UTC");
# Automatsko includeanje klasa:
spl_autoload_register(fn($className) => require "$className.php");
# Učitavanje korisničkih postavki:
if (! isset($_COOKIE[Preferences::COOKIE_NAME]))
    Preferences::savePreferences(Preferences::DEFAULT_PREFERENCES);
# Korisničke postavke su dostupne u ovoj globalnoj varijabli:
$preferences = Preferences::loadPreferences();
# Učitavanje jezika stranice:
require_once "lang_{$preferences["lang"]}.php";
```

Izvorni kod 3: PHP – Osnovna konfiguracija

5.2. Recikliranje koda

Jedan od temeljnih principa programiranja je izbjeći lošu redundanciju u kodu (engl. *DRY - Don't Repeat Yourself.*). Iz tog razloga sam kod aplikacije pisao vrlo organizirano i modularno, te pokušavao definirati metode i funkcije za kod koji se ponavlja.

Npr. postoje klase u projektu *UserModel* i *DocumentModel*. *UserModel* sadrži sve metode i atribute koje opisuju korisnika. Slično vrijedi i za *DocumentModel* klasu.

5.2.1. *Util* klasa

Util klasa (engl. *Utility*) sadrži statičke metode koje se često koriste na raznim mjestima u projektu, ali ne mogu se kategorizirati u klasu za sebe.

```
<?php
# Datoteka: htdocs/app/DB.php
class Util
    # Ova metoda služi za dohvaćanje poruke greške (ako ta greška
   postoji).
   # U kodu se na raznim mjestima varijabli sesije formErrorMsq
   dodjeljuje neka poruka greške, koja se kasnije prikazuje korisniku/
    public static function getFormError() : ?string
        $errMsg = $_SESSION["formErrorMsg"] ?? null;
        unset($_SESSION["formErrorMsg"]);
        return $errMsg;
    }
    # Ova metoda služi za sanitizaciju podataka poslanih iz obrasca.
    public static function sanitizeFormData(string $data) : ?string
        $sanitizedData = htmlspecialchars(stripslashes(trim($data)));
        if (empty($sanitizedData))
            return null:
        return $sanitizedData;
    }
    # Ova metoda obavlja redirekciju na dani URL.
    public static function redirect(string $URL) : void
        header("Location: $URL");
        die;
    }
}
```

Izvorni kod 4: PHP - Util klasa

5.2.2. *DB* klasa

DB klasa (engl. *DataBase*) sadrži često korištene metode i svojstva vezane za upravljanje bazom podataka, koje su smještene u tzv. *singleton* klasu.

```
<?php
# Datoteka: htdocs/app/DB.php

require "sql_auth.php";

class DB
{
    private static self $obj; # Singleton instanca
    public MySQLi $conn; # MySQLi objekt - veza s bazom podataka

    # Prilikom inicijalizaciju singleton instance, uspostavlja se veza
    s bazom podataka.
    private function __construct()
    {
        # Konstruktoru MySQLi se prosljeđuju informacije potrebne za
        uspostavu veze: korisničko ime, host, lozinka i ime baze.
        # Ove konstante su definirane u zasebnoj datoteci sql_auth.php
        $this->conn = new MySQLi(SQL_HOSTNAME, SQL_USERNAME,
        SQL_PASSWORD, SQL_DATABASE);
    }
}
```

```
# Singleton klasa - moguće je napraviti samo jednu instancu ove
   klase, čime se sprečava redundantno uspostavljanje i prekidanje
   veze s bazom podataka (efikasnost).
    static function getInstance() : self
        if (! isset(self::$obj))
            self::$obj = new self;
        return self::$obj;
    # Ova metoda izvršava dani SQL upit pomoću tzv. prepared
   statementa - još jedan sigurnosni sloj.
function execStmt(string $query, ?string $types, mixed ...
   $queryArgs) : MySQLi_result|false|string
            $stmt = $this->conn->prepare($query);
            if (isset($types))
                 $stmt->bind_param($types, ...$queryArgs);
            $stmt->execute();
            return $stmt->get_result();
        catch (MySQLi_SQL_exception $e) {
            return $e->getMessage();
        }
    }
    # Ova metoda testira je li vrijednost za dani stupac u tablici
    # Koristi se kasnije za provjeru dostupnosti korisničkog imena i e
   -mail adrese
    function isTaken(string $table, string $column, string $value) :
   bool|string
    {
        $query = "SELECT '$column'
            FROM '$table'
WHERE '$column' = ?";
        $DB = self::getInstance();
        $result = $DB->execStmt($query, "s", $value);
        if (gettype($result) === "string")
            return $result;
        elseif ($result->num rows > 0)
            return true;
        else
            return false;
    }
    # Prije uništavanja singleton instance, prekida se veza s bazom
   podataka.
    function __destruct()
        $this->conn->close();
}
```

Izvorni kod 5: PHP - DB klasa

5.2.3. Jezik aplikacije

Višejezičnost aplikacije je postignuta tako da su svi znakovni nizovi korišteni u aplikaciji organizirani u dvije slične PHP datoteke - lang_en.php i lang_hr.php. Obje datoteke sadrže asocijativno polje *LANG* – ključevi su isti, a vrijednosti prevedene.

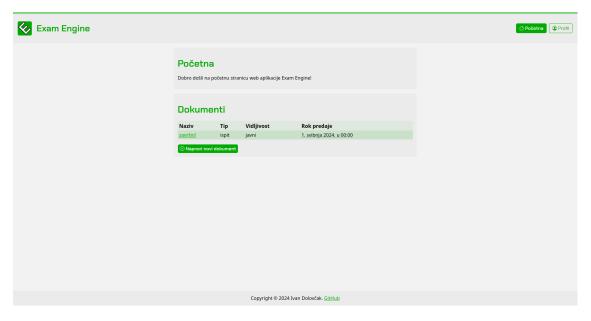
```
<?php
const LANG = [
    # ...
    "invalidPreferences" => "Invalid preferences set.",
    "accentColor" => "Accent color",
    "editProfile" => "Edit profile",
    "save" => "Save",
    "deleteAccount" => "Delete account",
    "deleteAccountConfirmation" => "Are you sure you want to delete
    your account and all of its related data? This action is
    irreversible!",
    # ...
];
```

Izvorni kod 6: PHP – Engleski znakovni nizovi

```
<?php
const LANG = [
    # ...
    "invalidPreferences" => "Nevažeće postavke.",
    "accentColor" => "Istaknuta boja",
    "editProfile" => "Uredi profil",
    "save" => "Spremi",
    "deleteAccount" => "Izbriši račun",
    "deleteAccountConfirmation" => "Jeste li sigurni da želite izbrisati svoj račun i sve povezane podatke? Ova radnja je nepovratna!",
    # ...
];
```

Izvorni kod 7: PHP – Hrvatski znakovni nizovi

5.2.4. Osnovna struktura stranice

Slika 7: Početna stranica s popisom dokumenata.

Na svakoj stranici se ponavljaju zaglavlje i podnožje. Zaglavlje i podnožje stranice su stavljeni u zasebne datoteke (header.phtml i footer.phtml) te se na svakoj stranici *includeaju*.

Zaglavlje sadržava logotip aplikacije, naslov i navigator s poveznicama koje vode do glavnih stranica (engl. *views*) aplikacije. Navigator mijenja svoj sadržaj ovisno o tome je li korisnik/ca prijavljen/a. Ako nije, prikazuju se poveznice za registraciju i prijavu. Ako je, onda su te poveznice sakrivene.

Slika 8: Navigator kad korisnik/ca nije prijavljen/a.

5.3. Korisničke postavke (front-end)

Slika 9: *Prilagodljivost sučelja (profile.phtml)*

Izgled sučelja aplikacije je prilagodljiv korisniku. Korisničke postavke (engl. *Preferences*) sastoje se od:

• teme (svijetla ili tamna),

- jezika (engleski ili hrvatsi)
- i boje isticanja (proizvoljna).

5.4. Korisničke postavke (back-end)

Da bi mijenjao/la ove postavke prikaza, korisnik/ca ne mora biti prijavljen/a u aplikaciju, jer se ove postavke spremaju u tzv. kolačić (engl. *cookie*). Ako kolačić ne postoji (prva posjeta *web* sjedištu), dodjeljuju se zadane (*defaultne*) postavke (svijetla tema, zelena boja isticanja, engleski jezik).

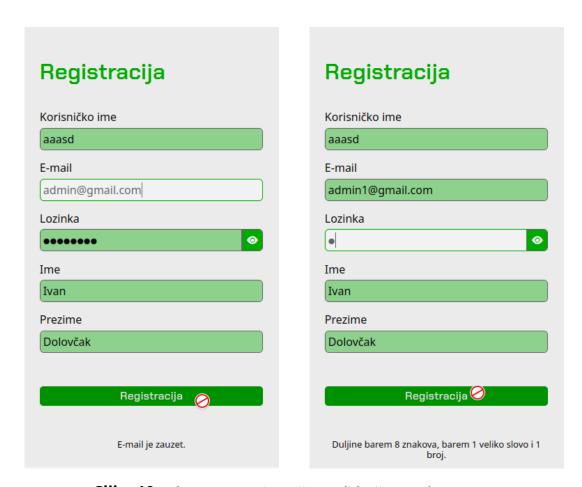
5.4.1. Preferences klasa

```
<?php
class Preferences
    # Ime kolačića:
    const COOKIE_NAME = "examEnginePreferences";
    # Zadane postavke
    const DEFAULT_PREFERENCES = [
        "theme" => "light",
"lang" => "en",
"accentColor" => "#00AA00",
    ];
# Za validaciju postavki:
    const VALID_PREFERENCES = [
        "theme" => ["dark", "light", ],
"lang" => ["en", "hr", ],
"reset" => null,
        "accentColor" => null.
    ];
    # Privatni konstruktor - nemoguće je instancirati klasu:
    private function __construct() {}
    static function savePreferences($preferences) : void
        # 3. argument - rok trajanja kolačića, 4. argument: putanja u
   # Učitavanje postavki u asocijativno globalno polje:
    static function loadPreferences() : array
        return json_decode($_COOKIE[self::COOKIE_NAME], associative:
   true);
}
```

Izvorni kod 8: PHP - Preferences klasa

5.5. Registracija korisnika (front-end)

5.5.1. Prikaz obrasca za registraciju

Slika 10: Obrazac za registraciju – validacija u realnom vremenu

Kako bi koristio/la sve mogućnosti aplikacije, korisnik/ca mora biti registriran/a. To obavlja preko ovog obrasca, koji je intuitivan jer ima ugrađenu tzv. *front-end* validaciju.

Također, desno od polja za unos lozinke nalazi se gumb za prikazivanje lozinke. Lozinka se prikazuje samo kad korisnik/ca drži gumb pritisnutim, inače je lozinka skrivena. To je postignuto trivijalnim JS kodom.

Sva polja moraju biti popunjena i ispravna. Ukoliko neko polje nije ispravno, na dnu obrasca se u realnom vremenu (prije podnašanja obrasca) prikazuje povratna informacija korisniku/ci te mu/joj nije dozvoljeno podnašanje obrasca.

Ukoliko je ispravno, polje se blago osjenča zelenom bojom. Ovo su uvjeti za ispravnost polja:

 Korisničko ime: Koristite velika i mala slova bez dijakritičkih znakova, brojeve i donje crte, duljine najmanje 4 znakova.

- Lozinka: Duljine barem 8 znakova, barem 1 veliko slovo i 1 broj.
- Ime i prezime: Duljine najmanje 3 znakova, bez brojeva.
- Korisničko ime i e-mail adresa ne smiju biti zauzeti

Valja napomenuti da su tijekom dizajniranja *front-enda* uzete u obzir osnovne prakse pristupačnosti (engl. *accessibility*): autofocus atributi, korištenje label elemenata koji su povezani sa svojim poljima za unos, te je za svako polje sačuvan tabindex atribut.

5.5.2. HTML/PHP struktura obrasca registracije

```
<!-- Datoteka: htdocs/partials/form_sign_up.phtml -->
<?php
     Prije includeanja obrasca, postavlja se varijabla $formType (hrv
tip obrasca) prema kojoj se određuje naslov obrasca i action URL.
    # Ovo je potrebno zato jer se ovaj identični kod reciklira na
    drugoj stranici (izmjena detalja profila). Na toj stranici je
    obrazac u skočnoj modalnoj formi.
    $formType ??= "create";
if ($formType === "update") {
          $formTitle = LANG["editProfile"];
         $formAction = "/app/forms/sign_up.php?update";
    $formAction = "/app/forms/sign_up.php";
?>
<form action="<?=$formAction?>" method="post" class="form form-
    validate">
<?php if ($formType === "update"): ?>
     <!-- Gumb za zatvaranje modalnog prozora. -->
     <button type="button" data-overlay="edit-profile" class="btn btn-
    close-overlay">
         <i class="bi bi-x-lg"></i>></button>
<?php endif; ?>
     <h1><?=$formTitle?></h1>
    <!-- Labela i polje za upis korisničkog imena. -->
<label for="username"><?=LANG["username"]?></label>
<!-- Prvo polje se automatski fokusira ako obrazac nije u skočnom
    modalnom prozoru. -->
     <input <?=$formType === "create" ? "autofocus" : null?>
         required type="text" name="username" id="username"
         pattern="<?=trim(UserModel::REGEX_VALID_USERNAME, "/")?>"
    title="<?=LANG["invalidUsername"]?>" class="input">
<!-- pattern atribut sadržava regular expression za validaciju
korisničkog imena. -->
    <label for="email"><?=LANG["email"]?></label>
<input required type="email" name="email" id="email" class="input"</pre>
         title="<?=LANG["invalidEmail"]?>">
<?php if ($formType !== "update"): # Polje za lozinku se prikazuje</pre>
    samo tijekom registracije ?>
```

```
<label for="password"><?=LANG["password"]?></label>
    <div class="input-group">
         <input required type="password" name="password" id="password"
    pattern="<?=trim(UserModel::REGEX_VALID_PASSWORD, "/")?>"
    title="<?=LANG["invalidPassword"]?>" class="input">
         <button type="button" id="btn-password-peak" class="btn">
              <i class="bi bi-eye-fill"></i>
         </button>
    </div>
<?php endif; ?>
    <label for="first-name"><?=LANG["firstName"]?></label>
    <input required type="text" name="firstName" id="first-name"</pre>
         pattern="<?=trim(UserModel::REGEX VALID NAME, "/")?>"
         title="<?=LANG["invalidName"]?>" class="input">
    <label for="last-name"><?=LANG["lastName"]?></label>
    <input required type="text" name="lastName" id="last-name"</pre>
         pattern="<?=trim(UserModel::REGEX_VALID_NAME, "/")?>"
         title="<?=LANG["invalidName"]?>" class="input">
    <button class="btn"><?=$formTitle?></button>
    <!-- Ovaj element sadržava povratnu informaciju korisniku (ako je
    došlo do neke greške). -->
    <div class="form-error-msg"><?=Util::getFormError();?></div>
</form>
<script>
<?php
# Na obrascu za izmjena detalja profila se popunjuju već postojeće
   vrijednosti iz baze podataka.
if ($formType === "update")
         foreach (UserModel::UPDATE_VARS as $inputName) {
              $var = $user->$inputName;
              echo "document.forms[0].elements['$inputName'].
    defaultValue = '$var';\n";
         }
    }
?>
</script>
```

Izvorni kod 9: HTML/PHP – Obrazac za registraciju.

5.5.3. JS kod za validaciju

```
// Datoteka: htdocs/static/js/form_validation.js
const mainForm = document.forms[0];

// Funkcija za slanje zahtjeva API-ju aplikacije pomoću JS fetch() API
-ja.
async function apiGet(requestType, value)
{
   value = encodeURIComponent(value);
   const baseURL = "/app/api/form_validation.php";
   const requestURL = '${baseURL}?request=${requestType}&value=${value}';
   const request = await fetch(requestURL);
   return request.text();
}
async function validateInput(input)
```

```
const errorMsgElement = mainForm.getElementsByClassName("form-
    error-msg")[0];
    // Specijalna provjera dostupnosti e-mail adrese i korisničkog
    if (input.name === "email" && input.value !== input.defaultValue)
         const validationMessage = await apiGet("isUserEmailTaken",
    input.value);
         input.setCustomValidity(validationMessage);
    else if (input.name === "username" && input.value !== input.
    defaultValue) {
         const validationMessage = await apiGet("isUsernameTaken",
    input.value);
         input.setCustomValidity(validationMessage);
    // Prikaz greške/traženog formata na dnu obrasca:
    if (! input.checkValidity() && input.value) {
         if (input.validity.customError)
              errorMsgElement.innerText = input.validationMessage;
              errorMsgElement.innerText = input.title;
    élse {
         input.setCustomValidity("");
errorMsgElement.innerText = "";
    }
}
// Svakom polju na formi se dojdeljuje gornja funkcija za validaciju
koja se pokreće 200 ms nakon zadnjeg pritiska tipke
for (const input of mainForm.elements) {
    if (input.type === "hidden")
         continue;
    input.addEventListener("keyup", () => {
    setTimeout(async() => validateInput(input), 200);
    input.addEventListener("focus", async() =>
         validateInput(input)
    input.addEventListener("blur", () => {
         mainForm.getElementsByClassName("form-error-msg")[0].innerText
    });
}
```

Izvorni kod 10: *JS – Live validacija forme.*

5.6. Registracija korisnika (back-end)

Front-end validaciju vrlo je lako zaobići, stoga je iz sigurnosnih razloga potrebno obaviti validaciju i u *back-end* dijelu aplikacije.

5.6.1. Obrada obrasca za registraciju

```
<?php
# Datoteka: htdocs/app/forms/sign_up.php</pre>
```

```
require_once "config.php";
session_start();
# Definiranje stranica na koje će se preusmjeriti korisnika - prva ako
    je zahtjev uspješan, druga ako je došlo do neke greške.
if (isset($_GET["update"])) {
    $successPage = "/views/profile.phtml";
    $failurePage = "/views/profile.phtml";
} else {
    $successPage = "/views/index.phtml";
    $failurePage = "/views/sign up.phtml";
}
$requiredPostVars = ["username", "email", "firstName", "lastName", ];
if (! isset($_GET["update"]))
    # Polje za lozinku je obavezno samo tokom registracije:
$requiredPostVars[] = "password";
# Testiranje jesu li sva obavezna polja prisutna u POST zahtjevu. AKo
nisu, preusmjerava se korisnika i prikazuje se greška.

if ($_SERVER["REQUEST_METHOD"] !== "POST"
    || array_diff($requiredPostVars, array_keys($_POST)))
    $_SESSION["formErrorMsg"] = LANG["invalidPost"];
    Util::redirect("$failurePage");
}
# Deklariranje sanitiziranih varijabli kraćeg naziva preko pomoćne
   funkcije (npr. umjesto $_POST["email"], pišem samo $email)
foreach ($requiredPostVars as $postVar)
    $$postVar = Util::sanitizeFormData($ POST[$postVar]);
# Validacija redom svih polja pomoću regex funkcije preg_match() i
    regex patterna definiranih kao javne konstante klase UserModel.
# Ako bilo koje polje nije validno, obavlja se redirekcija i prikazuje
     se greška.
if (! preg_match(UserModel::REGEX_VALID_USERNAME, $username)) {
    $_SESSION["formErrorMsg"] = LANG["invalidUsername"];
elseif (! preg_match(UserModel::REGEX_VALID_NAME, $firstName)
    | | ! preg_match(UserModel::REGEX_VALID_NAME, $lastName))
    $ SESSION["formErrorMsg"] = LANG["invalidName"];
elseif (! isset($_GET["update"])
    && ! preg match(UserModel::REGEX VALID PASSWORD, $password))
    $ SESSION["formErrorMsg"] = LANG["invalidPassword"];
elseif (! filter_var($email, FILTER_VALIDATE_EMAIL)
    || ! checkdnsrr(substr($email, strpos($email, "@")+1)))
{
    $_SESSION["formErrorMsg"] = LANG["invalidEmail"];
elseif (! isset($_GET["update"])) {
    # Testiranje jesu li korisničko ime ili e-mail adresa već zauzeti.
    }
if (isset($_SESSION["formErrorMsg"])) {
    Util::redirect("$failurePage");
```

```
if (isset($_GET["update"])) {
    # Ažuriranje korisničkih podataka.
    $user = UserModel::ctorLoad($_SESSION["userID"]);
    foreach (UserModel::UPDATE_VARS as $updateVar) {
        $user->$updateVar = $$updateVar;
    $errorMsq = $user->update();
else {
    # Zapisivanje korisnika u bazu podataka.
    $errorMsg = UserModel::signUp($username, $email, $password,
        $firstName, $lastName);
}
if (isset($errorMsq))
    $_SESSION["formErrorMsg"] = LANG["dbError"] . ": $errorMsg";
if (isset($_SESSION["formErrorMsg"]))
    Util::redirect("$failurePage");
else
    Util::redirect("$successPage");
```

Izvorni kod 11: PHP – Obrada obrasca za registraciju.

5.6.2. Spremanje korisnika u bazu podataka

```
<?php
# Datoteka: htdocs/app/UserModel.php
# Klasa UserModel sadrži sve atribute i metode vezane za korisnika.
class UserModel
     # Korisničko ime: Samo ASCII znakovi, duljine između 4 i 30
    znakova:
     const REGEX_VALID_USERNAME = "/^\w{4,30}$/";
    # Ime i prezime: bez brojeva, između 3 i 40 znakova:

const REGEX_VALID_NAME = "/^\D{3,40}$/";

# Između 8 i 50 znakova, barem 1 veliko slovo i barem 1 broj:

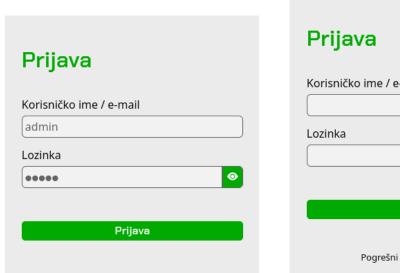
const REGEX_VALID_PASSWORD = "/^(?=.*\d)(?=.*[A-Z]).{8,50}$/";

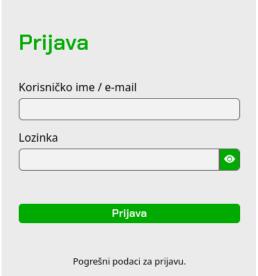
const UPDATE_VARS = ["username", "email", "firstName", "lastName",
     static function signUp(string $username, string $email, string
    $password, string $firstName, string $lastName) : ?string
          $query = "INSERT INTO 'User'('username', 'email', '
    passwordHash', 'firstName', 'lastName')
VALUES(?, ?, ?, ?, ?)";
          # Uspostavljanje veze s bazom podataka.
          $DB = DB::getInstance();
          # Hashiranje lozinke.
          $passwordHash = password hash($password, PASSWORD BCRYPT);
          # Izvršavanje insert upita.
          $errorMsg = $DB->execStmt($query, "sssss", $username, $email,
                $passwordHash, $firstName, $lastName);
          if (gettype($errorMsg) === "string")
                return $errorMsg;
```

```
# Ako je definirana varijabla sesije userID, to znači da je
korisnik prijavljen u aplikaciju.
    $_SESSION["userID"] = $DB->conn->insert_id;
    return null;
}
```

Izvorni kod 12: PHP/SQL – Spremanje korisnika u bazu podataka.

5.7. Prijava korisnika

Slika 11: Obrazac za prijavu

Korisnik/ca se može prijaviti ili korisničkim imenom ili e-mail adresom. HTML kod i PHP kod za validaciju je nepotrebno pokazivati jer su vrlo slični kodu svakog drugog obrasca u projektu.

Ako je lozinka pogrešna, prikazuje se greška korisniku na dnu obrasca.

```
$ID = $resultRow["ID"];
$passwordHash = $resultRow["passwordHash"];

# Autentikacija - uspoređuje se hashirana lozinka iz baze s
hashiranom lozinkom podnesenom u obrascu za prijavu.
if (! $ID || ! password_verify($password, $passwordHash))
    return false;

# Spremanjem ID-a korisnika u varijablu sesije, aplikacija zna
da je korisnik/ca s tim ID-jem prijavljen/a.
    $_SESSION["userID"] = $ID;

# Ažuriranje stupca datuma i vremena zadnje prijave.
$query = "UPDATE 'User'
    SET 'lastLoginTime' = utc_timestamp()
    WHERE 'ID' = ?";

$DB->execStmt($query, "i", $_SESSION["userID"]);
    return null;
}
```

Izvorni kod 13: PHP - Prijava korisnika

5.8. Profil korisnika

Slika 12: *Stranica s profilom korisnika.*

Na ovoj stranici nalaze se detalji korisničkog računa. Također, ako je korisnik/ca prijavljen/a, prikazuju se gumbi za odjavu, uređivanje detalja profila i brisanje samog profila.

Klikom na gumb za odjavu uništava se sesija i preusmjerava se na obrazac za prijavu.

```
<?php
// Datoteka: htdocs/app/forms/log_out.php

require_once "config.php";
session_start();
session_destroy();
Util::redirect("/views/log_in.phtml");</pre>
```

Izvorni kod 14: PHP – Odjava korisnika.

Klikom na gumb za brisanje računa otvara se skočni modalni prozor (engl. *overlay*) za potvrdu brisanja. Ako korisnik potvrdi, briše se račun i svi dokumenti korisnika.

```
<?php
class UserModel
{
    function delete() : void
    {
        squery = "DELETE from 'User'
            WHERE 'ID' = ?";

        $DB = DB::getInstance();
        $DB->execStmt($query, "i", $this->ID);
    }
}
```

Izvorni kod 15: PHP/SQL - Brisanje korisnika.

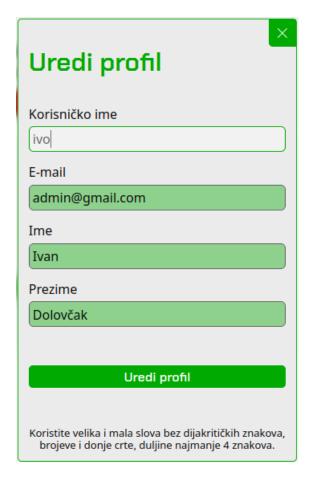
Slika 13: *Skočni modalni prozor za potvrdu brisanja računa.*

Klikom na gumb za uređivanje profila, otvara se isti obrazac kao za registraciju korisnika (osim polja za lozinku) – HTML struktura i kod za validaciju se reciklira. Razlika je u tome što se ovaj obrazac prikazuje u *overlayu*. Polja se popune s vrijednostima u bazi podataka.

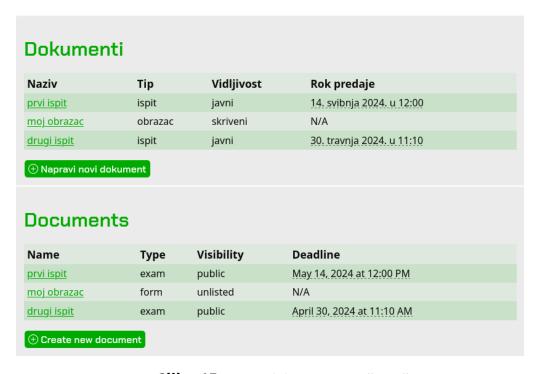
5.9. Početna stranica (*front-end*)

5.9.1. Popis dokumenata

Na početnoj stranici su tabelarno prikazani svi dokumenti korisnika te njihovi detalji. Klikom na poveznicu u prvom stupcu tablice preusmjerava na stranicu detalja dokumenata, gdje su prikazani svi detalji dokumenta. Prelaskom miša (engl. *hover*) preko datuma roka (ako je definiran) prikazuje se u malom prozoru (engl. *tooltip*) *relativan* datum.

Slika 14: Skočni modalni prozor za uređivanje profila.

Slika 15: Popis dokumenata; višejezičnost.

6. Zaključak

Elaborat završnog rada dokumentira arhitekturu i programsku izvedbu web aplikacije za kreiranje i rješavanje ispita i obrazaca. Korisnik/ca može nakon prijave kreirati svoje dokumente i rješavati tuđe. Korisnik/ca vidi popise vlastitih i tuđih dokumenata i rješenja tih dokumenata. Moguće je uređivanje detalja i brisanje vlastitog profile i vlastitih dokumenata. Korisnik/ca može prilagoditi sučelje aplikacije svojim potrebama. Sučelje aplikacije je intuitivno i pristupačno.

Prilikom izvedbe web aplikacije korišteni su moderni JavaScript API-ji: Fetch, DOM i Intl. PHP nudi MySQLi API za upravljanje bazom podataka. U PHP-u sam također koristio kolačiće i varijable sesije. I JavaScript i PHP kod pretežito koriste OOP model programiranja.

Zahvaljujući modularnosti koda i kvalitetnim komentarima, aplikaciju je jednostavno proširiti. U budućnosti bih preveo aplikaciju na više jezika, dodao prijavu pomoću Google API-ja, dodao još različitih tipova pitanja te dotjerao *front-end* da bude još profesionalnijeg izgleda.

Nastojao sam pisati dobro organiziran, siguran, moderan, kvalitetno dokumentiran, efikasan i modularan izvorni kod – koliko je god bilo moguće. Ovo mi je najopširniji programerski projekt do sad. Naučio sam jako puno korisnih stvari vezanih uz struku i predmet te uveliko proširio znanje i vještine stečene u školi.

Popis slika

1.	VSCodium uređivač koda s otvorenim projektom 5
2.	kitty terminal s više otvorenih kartica i panela 6
3.	Alati za web programere, preglednik Mozilla Firefox
4.	Front-end jezici
5.	Back-end programski jezici i programska podrška 9
6.	Dijagram baze podataka prikazan u <i>phpMyAdminu</i> 10
7.	Početna stranica s popisom dokumenata
8.	Navigator kad korisnik/ca nije prijavljen/a
9.	Prilagodljivost sučelja (profile.phtml) 17
10.	Obrazac za registraciju – validacija u realnom vremenu 19
11.	Obrazac za prijavu
12.	Stranica s profilom korisnika
13.	Skočni modalni prozor za potvrdu brisanja računa 27
14.	Skočni modalni prozor za uređivanje profila
15.	Popis dokumenata; višejezičnost

Popis izvornih kodova

1.	SQL – Izrada MariaDB korisnika i baze podataka
2.	SQL – Izrada i povezivanje tablica
3.	PHP – Osnovna konfiguracija
4.	PHP – Util klasa
5.	PHP – DB klasa
6.	PHP – Engleski znakovni nizovi
7.	PHP – Hrvatski znakovni nizovi
8.	PHP – Preferences klasa
9.	HTML/PHP – Obrazac za registraciju 20
10.	JS – Live validacija forme
11.	PHP – Obrada obrasca za registraciju
12.	PHP/SQL – Spremanje korisnika u bazu podataka 24
13.	PHP – Prijava korisnika
14.	PHP – Odjava korisnika
15.	PHP/SQL – Brisanje korisnika

Literatura

- *Stack Overflow* web sjedište sa pitanjima i odgovorima za profesionalne programere: https://stackoverflow.com/
- *PHP* priručnik: https://www.php.net/manual/en/
- MDN Web Docs priručnik za HTML, CSS i JavaScript: https://developer.mozilla.org/en-US/
- MariaDB SQL dokumentacija: https://mariadb.com/kb/en/documentation/
- Apache dokumentacija: https://httpd.apache.org/docs/2.4/

Konzultacije s mentorom:

RB	Sadržaj (bilješke o napredovanju)	Potpis mentora	Datum
1.	Mentor prihvatio predloženu temu rada		27.10.2023.
2.	Poslana poveznica za GitHub repozitorij		15.01.2024.
3.	Konfiguracija hostinga		23.02.2024.
4.	Savjeti za pisanje elaborata		25.04.2024.
5.	Slanje prve inačice elaborata mentoru na uvid		01.05.2024.

5.	Slanje prve inačice elaborata mentoru na uvid	01.05.2024.
	Datum predaje rada:	_
	Potpis mentora:	
	Ocjena pisanog rada:	
	Datum obrane rada:	
	Ocjena obrane rada:	
	Konačna ocjena:	
'ovj	erenstvo:	
1.	mentor:	_
2.		_
3.		_
4.		_
5.		_
/ a 100		
COM	nentar:	